

אמת ליעקב שמות פרשת בא פרק יב פסוק ב. 1.

החדש הזה לכם ראש חדשים 15.

כתב הרמב"ן ז"ל: וכבר הזכירו רבותינו [ירושלמי ר"ה פרק א' הלכה ב'] זה הענין ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו כו' אבל כאשר עלינו מבבל כו' חזרנו לקרוא החדשים שנקראים בארץ בבל להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו הש"י כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים ולא ימצא רק בספרי נביאי בבל ובמגלת אסתר וכו' עכ"ל. והנה יש לתמוה, מדוע באמת עזבו לשון התורה ונקטו לשון פרס, ובפרט בשמות החדשים שיש בהם שמות ע"ז כגון תמוז. ובאמת מצינו שבימי בית שני היתה השפה? המדוברת בישראל לשון ארמי, ורק דברי תורה כתבו בלשון הקודש, והלוא במצרים היו משבחים אותם שלא שינו את לשונם 16 והנראה בזה, בהקדם מה שיש להבין הא דאיתא ביומא [דף כ"א ע"ב] שבבית שני חסרו חמשה דברים, והראשון מהם הוא הארון אשר נגזז בימי יאשיהו המלך. ולכאורה משמע דהטעם שחסר הארון בבית שני הוא משום שנתעלם מן העין. אך לא כן משמע במסכת שקלים [פרק ו' משנה א'], דאיתא התם: מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו לא הספיק לגמור הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו ביחוד ששם הארון נגזז עכ"ל המשנה, הרי אף שידעו איפה הארון נגזז אעפ"כ לא העלוהו למקומו בבית? קדשי הקדשים, ובהכרח שהיתה סיבה מיוחדת שבבית שני לא יהיה הארון במקומו. מדוע נראה שעולי בבל, שבנו את הבית השני, ידעו כי לא זה הבנין אשר יעמוד לעולמים, ואין חזרתם לארץ ישראל בתקופה זו הגאולה השלמה. דעתם היתה כי בנין הבית בתקופה הזאת לא נועד אלא להכין את העם לתקופת הגלות הארוכה. על פי שורת הדין היו הם צריכים לישראל בבבל עוד זמן רב, אלא שראתה ההשגחה שכבר לאחר שבעים שנה של גלות בבל כבר נטמע ונתערב רוב העם עם הגויים, וברור כשמש היה כי אם יתעכבו בני ישראל בגלות מאות אלפי שנים שאז בודאי לא יצליח העם להשאר בזהותו המיוחדת ושוב לא יהיה את מי לגאול, ולכן חמל ה' על עמו והוציאם מבבל והחזירם, באופן זמני, לארץ ישראל, ובנה להם את בית הבחירה, והכל בכדי שישובו ויתחזקו ביסודות האמונה ויהיו מחוסנים לקראת תקופת הגלות המרה 17. בכדי להדגיש ולהמחיש לעם שעדיין הם לא נגאלו וכי בעצם עדיין הם בגלות, לא העלו את הארון, מקור הקדושה בבית הראשון, ממקום שנגזז והשאירוהו במקומו, כי עדיין אין הגאולה שלמה 18 מחמת הכרתם זו, שעדיין לא הגיעה הגאולה השלמה, הנהיגו עולי בבל כמה וכמה ענינים שיהיו עושים כמו שהיו נוהגים בתקופת הגלות, להראות שבאמת תקופת גלות בבל עדיין נמשכת והבנין הנבנה אינו אלא ארעי ועתיד להחרב. מחמת זה כשעלו מבבל חזרו לקרוא את שמות החדשים בשם שנקראו בבבל, וכמו שכתב הרמב"ן: "להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו הש"י", כלומר, כדי לזכור שבאמת לא נגאלו באופן מושלם. ולכן גם לשונם נשאר בלשון הגלות - לשון ארמי, ולא חזרו לדבר בלשון הקודש, מה שהיה מראה כאילו הם נגאלו באופן סופי 19. ונראה שזה גם הטעם מדוע נכתב התלמוד הירושלמי בארמית, דבשלמא הבבלי שנכתב בבבל נכתב בשפת המדינה, אבל הירושלמי שנכתב בארץ ישראל מדוע נכתב בארמית, אבל לדברינו נעשה זה מהטעם הנ"ל ועיין לעיל בפרשת ויחי [מ"ט פ"י] שביארתי לפ"ז מדוע באמת לא קם מלך ממלכות בית דוד בתקופה זו, כי להעמיד מלך מזרע המלוכה [היתה באותה שעה כנגד רוח המקום, כי המלכת מלך ממשפחת דוד המלך היתה מתפרשת כאילו הגיעו קץ הימים והגאולה העתידה, ולכן [לא העירו חכמי ישראל לבית חשמונאים על שהמליכו עצמם אף שהיה זה באיסור וכמש"כ הרמב"ן שם, ועיי"ש

שמות פרשת בא פרק יג פסוק א - ט. 2.

(א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:

קְדַשְׁתִּי לִי כָל-בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל-רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בַּצֹּמֶן וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא (ב)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-ה' הֵם זְכוּר אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִצְרָיִם מִבְּרֵית עֲבָדִים לִי בְחֻזְקִי יְדִי הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִצְרָיִם וְלֹא יֵאָכֵל סֶמֶךְ (ג)

הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֻזְקִי הָאֵבִיב (ד)

וְהָיָה כִּי-יֵצְאֶךָ יְקֹוֹק אֶל-אֶרֶץ כְּנָעַנִי וְהַחֲתִי וְהָעַמִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְעַבְדָּתְךָ אֶת-הָעִבְרִי (ה) הַזֹּאת בְּחֻזְקִי הַזֶּה:

(ו) שְׂבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי סָג לִיקֹוֹק (ו)

מִצוֹת יֵאָכֵל אֶת שְׂבַעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ סֶמֶךְ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שֹׂאֵר בְּכָל-גְּבֻלְךָ (ז)

וְהַגְדַּתְךָ לְבִנְךָ בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבְרֵי זֶה עָשָׂה יְקֹוֹק לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם (ח)

וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל-יְדֶיךָ וְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְקֹוֹק בְּפִיךָ כִּי בְיַד סוּזָה הוֹצִיאָךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם (ט)

וְשִׁמְרָתְךָ אֶת-הַסֵּקָה הַזֹּאת לְמוֹעֲדֵה מַיִמִּים מִיָּמֵי: פ (י)

וְהָיָה כִּי-יֵצְאֶךָ יְקֹוֹק אֶל-אֶרֶץ כְּנָעַנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלְאַבְרָהָם וְתִגְדֶּה לְךָ (יא)

וְהַעֲבַרְתָּ כָל-פֶּטֶר רֶחֶם לִיקֹוֹק וְכָל-פֶּטֶר שֹׂרֵר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לִיקֹוֹק (יב)

וְכָל-פֶּטֶר חֶמֶר תִּפְגְּדָה בָשָׂה וְאִם לֹא תִפְגְּדָה וְעִרְפַּתָּ וְלֹא בְכוֹר אֲדָם בְּבִנְךָ תִּפְגְּדָה (יג)

וְהָיָה כִּי-יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה-זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֻזְקִי יְדִי הוֹצִיאָנִי יְהוָה מִמִּצְרָיִם מִבְּרֵית עֲבָדִים (יד)

וְהָיָה כִּי-הִקְשָׁה פְרַעֲוֹה לְשַׁלְחַנִּי וַיְהִי יְקֹוֹק כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבְּלֶר אֲדָם וְעַד-בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל-כֵּן אֲנִי זָכֹר לִיקֹוֹק כָּל-פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים (טו)

וְכָל-בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם:

וְהָיָה לְאוֹת עַל-יְדֶיךָ וְלְזִכְרוֹן וְלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֻזְקִי יְדִי הוֹצִיאָנִי יְהוָה מִמִּצְרָיִם: ס (טז)

שם משמאל שמות פרשת בא שנה תרע"ג

כלל ישראל יצא, והוא אתחלתא דגאולה, ואם נצרך עוד לדיבור לשעתו, יבוא אליו הדיבור בתוך פלטיין של פרעה שהרי כבר נפרד ממנו כנ"ל, ע"כ שפיר ידע שכל יוסיף עוד ראות פניו:

קדש לי כל בכור וגו' ויאמר משה אל העם זכור וגו'. יש להתבונן מדוע לא אמר משה תיכף דין קידוש בכורים, והפסיק בפרשה אחרת יום טוב של פסח ותפילין ואח"כ בפרשה שני חזר לדין קידוש בכורים. ואין לומר כמ"ש הרמב"ן בכמה מקומות שפעם מקצר בדיבור השי"ת אל משה ופעם בדיבור משה אל העם כי בידוע שמה ששמע משה לאמור אל העם בודאי אמר, וכן מה שאמר בודאי שמע, דהא אמרו אח"כ ואין השאלה אלא על האיחור. ונראה דהנה כבר כתבנו בשם כ"ק זקני צללה"ה מקצת דבכל המכות שהיו למצרים נפתח כנגדן לישראל בקדושה וזה נגוף ורפוא נגוף למצרים ובה עזמו ה' רפוא לישראל, עכ"ד. ולפי"ז במכת בכורות שהיא ביטול הראשית שלהם, לעומתה

נתרוממה ונתקדשה הראשית בישראל. והנה יש ראשית בכל דבר, פסח הוא ראשית מועדי וזמני ישראל, א"י ובהמ"ק זה הוא ראשית העולם, ובנפש הראשית הם המוח והלב. והנה אלו הם הראשית של עולם שנה ונפש, וכולם בפרשה זאת, והי' כי יביאך ועשיית הפסח בבהמ"ק וחג הפסח אכילת מצה ואיסור חמץ הרי הראשית של עולם ושנה, ותפילין של יד נגד הלב ושל ראש נגד המוח היא הראשית בנפש לקדש את הלב זה תשוקת האדם, והמוח זה המחשבה, וכתוב בין ענין אף שמקומם בגובה של ראש לרמוז שקדושת המחשבה תלו תורת ה' בפירך והוקשה כל התורה לתפילין, כי זה יסוד כל התורה, ואם האדם מקדש את לבו ומוחו אז שוכנת אתו תורת ה' בקרב ממש ואורייתא וקב"ה כולא חד. והנה מצד קדושת הראשית שבאדם עצמו מזה נסתעף שגם הראשית שחוץ לגופו נתקדש, וזה קידוש בכורות ראשית הבנים. וראשית קנינו הוא ראשית בהמה טהורה. ואף כל דבר המשמש לגופו, הוא פטר חמור, נמי יש לו קדושה לפדיון, וכל אלה מסתעפים מקדושת הראשית שבאדם עצמו וזה סיבה לזה:

ויש לומר עוד דפסח דעיקרו אינו אלא לאכילה וכן מצה ואיסור חמץ מקדש את הגוף. ותפילין של יד שצריך שימה כנגד הלב מקדש את הנפש שמשכנה בלב. ותפילין של ראש מקדש את השכל שמשכנה במוח בגובה של ראש. ולעומת זה מתפשטים שלשה מיני קדושת בכורה. בכור בהמה טמאה הוא פטר חמור נצמח מקדושת הגוף שבאדם ונסתעף מזה ממונו שהוא חומרי ביותר כגון חמור יהי' לו קדושה בצד מה כגון לפדיון בכור בהמה טהורה נסתעף מקדושת הנפש שבאדם וכמו שאמרנו ז"ל בענין קרבנות תבוא נפש ותכפר על הנפש. בכור הבנים נסתעף מקדושת השכל שבאדם, שהבנים נמשכין ממוח האב. הכלל ששלשה ראשית אלו נמשכים משלשה ראשית אלו. וא"כ יצדק לומר דין ראשית אלו קודם לאלו שהרי הסיבה קדמה לעולם להמסובב. ומזה תצא לנו תוכחת מוסר לכל אדם שיתייקר בעיניו הראשית שלו ולא יוציאו "ח"ו לבטלה. וכן הראשית שבכל יום ויום יהי' כולו מוקדש לגבוהו וקאמרם ז"ל (רש"י) במדבר כ"ג כ

4.

נצח ישראל 199

ועוד יש לך לדעת, כי עולם הבא הוא עולם השני, כי עולם התחתון⁸⁸ הוא ראשון לאדם⁸⁹, ונברא העולם כב' של "בראשית ברא" (נלשים א, ב), כי יש עולם שני⁹⁰. ותמצא כי אותיות 'בכר' הכל שניים⁹¹; הב' באחדים, הכ"ף בעשרות, הרי"ש במאות⁹². ולכך אמר יעקב לעשו "מכרה בכורתך לי", הוא עולם הבא⁹³,

Footnotes 199, 200, 201, 202, 203

(89) "ראשון לאדם" – הוא העולם הראשון שהאדם נתקל בו. (90) שהרי אף העוה"ב נברא בששת ימי בראשית, וכמבואר בהערה 51. ולכך בבריאת העולם התחתון נכללת בריאת העולם השני. ועוד אודות שהעולם נברא באות בית – ראה להלן פמ"ה ד"ה וביאור ענין זה. (91) ולכך, כשם שעוה"ב נחשב "עולם השני", אף הבכור משתייך הוא ל"שני", שהרי הוא מורכב מהאותיות השניות, וכמו שיבאר. (92) כן כתב להלן פמ"ה ד"ה וביאור ענין זה לגבי אותיות ב.ר.ך. וראה לעיל פ"ה הערה 193. (93) ומה שביאר שהבכור הוא שני מחמת שאותיות בכור הן אותיות שניות, ראה פחד יצחק פסח מאמר סב, ב, שכתב: "כבוד אחיך הגדול נתרבה מיאת' שבכבוד אב [שמות כ, יב, ראה כתובות ק]. ופירש הגרי"א ענינו של ריבוי זה, כי כמו שכבוד האבות מגיע להם מצד שהם ההתחלה לכליות התולדות, כמו כן יש לבכור חלק בהתחלה של שאר התולדות הבאים אחריו. התענגו או הצער שעולה אל האבות ממציאיותו של הבכור מתערב ומתמוג לתוך עצם כח ההולדה של האבות, וממילא הולכת היא מציאותו של הבכור ונעשית חלק דק של האבהות והאמהות לשאר הולדות. ומצד זה תופסת היא חכמת לשון הקודש את הבכורה כמין 'אבהות שניה'. שהרי המלה 'אב' בנינה הוא ראשון ושני, א' ובי. ותיקף אחר היב' מתלכדים כל האותיות השניים [ב' שניה ליחידות, כ' שניה לעשרות, ור' שניה למאות] ליצירת התיבה של מושג הבכורה. 'בכר'. ולא עוד, אלא שהיב' שהיא הפתיחה של תיבת בכור, נעוצה היא ביב' שהוא חתימתה של תיבת 'אב', מפני שהבכורה היא האבהות במהדורא שניה. וככה מבליטה היא חכמת הלשון בעצמה את הבכורה כשורש שני. ומכאן מטבע הלשון שאמרנו כי הבכורה היא 'אבהות שניה'. ואלו הם דברי המהר"ל כאן.